

Η «θεωρία» και οι «νεκροθάφτες» της

Δημήτρης Δημηρούλης

15/10/2020, Τεύχος 121 - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

Βίλεμ ντε Κούνινγκ, Άτιτλο ΙΙΙ, 1982, λάδι σε καμβά, MoMA.

1.

Οι ανεπίκαιροι νεκροθάφτες

Μιλώντας για νεκροθάφτες έρχεται στο νου η διάσημη πρόβλεψη των Μαρξ και Ένγκελς στο *Κομμουνιστικό Μανιφέστο* ότι «η αστική τάξη παράγει τους ίδιους τους νεκροθάφτες της». Η πρόβλεψη δεν επαληθεύτηκε, ο κόσμος όμως στη συνέχεια γέμισε αυτόβουλους νεκροθάφτες ιδιώνυμης κοπής. Άλλοι θάβουν την ιστορία, άλλοι την κοινωνία, κάποιοι την πολιτική, διάφοροι τη θρησκεία, και γενικά ευδοκίμει το είδος με αυξητική τάση. Ορισμένοι επιδίδονται με τέτοια επιμονή και έξαρση στο άθλημα που μετατρέπεται σε δεύτερη φύση. Διακρίνει κανείς μια βεβιασμένη ευκολία στην επιτέλεση της ταφής, σαν ένα είδος κάθαρσης από βασανιστικές εμμονές.

Στη γραμμή αυτής της πεποίθησης απέκτησε και η «θεωρία» τους δικούς της νεκροθάφτες. Εμφανίζονται βέβαια ως θεσμικοί προστάτες της επιστήμης και ανιδιοτελείς υπερασπιστές του ορθού λόγου, στην πραγματικότητα όμως οραματίζονται την κάθοδο της θεωρίας στους λειμώνες της ανυπαρξίας και τη διατήρηση της παλαιάς, καλής μονοκρατορίας (η οποία τους περιλαμβάνει), όπου όλα έχουν τη θέση τους και όλοι γνωρίζουν τον ρόλο τους.

Ως «θεωρία» εννοούν ένα δικό τους «φάντασμα» που λειτουργεί ως ζωτική αυταπάτη με τη μορφή «προαιώνιου εχθρού». Η αντίθεση σε αυτό το φάντασμα πραγματώνεται στο πεδίο του λόγου περί τέχνης και περί λογοτεχνίας, όπου οι νεκροθάφτες δίνουν μάχη να εξουδετερώσουν τη θεωρία ή, σπανιότερα, να την εναγκαλιστούν έως ασφυξίας. Ελπίζουν πως, αν γλιτώσει τη δολοφονία, είναι δύσκολο να γλιτώσει από το φιλί του θανάτου.

Η απόβλεψη κρατήθηκε σταθερή: να την ανατρέψουν ενταφιάζοντάς την ή να την διαβάλουν γελοιοποιώντας την. Κάτι τέτοιο, ως τελικό αποτέλεσμα, δεν συνέβη, η πρόθεση όμως επιβίωσε στη σφαίρα της επιθυμίας. Η θεωρία παραμένει άταφη και αδιάβλητη. Οι διώκτες της όμως συνεχίζουν να κυκλοφορούν και να θορυβούν ως «φαντάσματα» του «φαντάσματος». Ως δραστήριοι νεκροί.

2.

Η θεωρία ως έρις

Στην προκειμένη περίπτωση η *έρις* εντοπίζεται σε μια πύκνωση της αντίδρασης, μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, απέναντι στη μεθοδευμένη απόπειρα του παλαιού κόσμου να αναστηθεί μέσα από τα ερείπια και να συνεχίσει να υπάρχει σαν να μην είχε προηγηθεί τίποτε. Κάτι τέτοιο δεν ήταν μόνο δύσκολο αλλά και παράταιρο στην ατμόσφαιρα ανατροπής και νέας αρχής που επικρατούσε στις τσακισμένες κοινωνίες της Ευρώπης.

Η παγερή αδράνεια και η θανατηφόρα επανάληψη του παλαιού προκάλεσε αλυσιδωτές αντιδράσεις σε όλο το φάσμα του πραγματικού. Πίσω από την υψηγορη υπεράσπιση αξιών και ιδεών με δυσκολία κρύβονταν οι διαχειριστικοί μηχανισμοί αυτής της στάσης. Σε έναν βαθμό θα μπορούσε κανείς να

θεωρήσει φυσιολογική την προσκόλληση στα κεκτημένα για να αντιμετωπιστούν οι σαρωτικές αποκαθλώσεις και η εικονοκλαστική ορμή της εποχής, σε μεγάλο βαθμό όμως ήταν ζήτημα κυριαρχίας και ελέγχου του συγκεκριμένου κοινωνικού χώρου, εκεί όπου βρήκαν στέγη οι μανδαρίνοι της τέχνης και οι φιλισταίοι της σκέψης, εκείνοι που ονόμαζαν τους εαυτούς τους «πνευματικούς ανθρώπους», την εργασία τους «λειτουργήματα» και τα συμφέροντά τους «παράδοση».

Η «θεωρία», όπως την αντιλαμβάνομαι, προέκυψε ως αντίσταση στο κατεστημένο μονοπώλιο που ήθελε να διατηρήσει άθικτα τα προνόμιά του και μεταπολεμικά. Δεν κατάφερε βέβαια να εκτοπίσει το παλιό καθεστώς, κατάφερε όμως να αλλάξει οριστικά και αμετάκλητα τους όρους του παιχνιδιού. Η αοριστία της έννοιας «θεωρία» μπορεί να θεωρηθεί αδυναμία, στην πραγματικότητα όμως συγκεφαλαιώνει ένα πολύμορφο φαινόμενο στις ανθρωπιστικές επιστήμες με τεράστια διάχυση τόσο στις υπόλοιπες επιστήμες όσο και στον κοινωνικό ιστό γενικότερα.

Η θεωρία μπορεί να σημαίνει πολλά πράγματα, να αναφέρεται σε διαφορετικές τάσεις ή σχολές, μπορεί επίσης να αναφέρεται σε διαφορετικές μεθόδους ή προσεγγίσεις. Το υπέδαφος όμως είναι κοινό, όποιες και αν είναι οι χρήσεις και οι καταχρήσεις, οι εφαρμογές και οι οικειοποιήσεις: *αναθεώρηση* και *ανανέωση*. Συνεκδοχικά, αναφέρεται στο μεταπολεμικό εγχείρημα να επαναπροσδιοριστεί το πεδίο της ερμηνείας και να ανασυγκροτηθεί η τάξη του λόγου.

Το πραγματικό διεκδικούμενο της έριδος είναι ωστόσο το «μήλον», το οποίο επιμελώς αποκρύπτεται από τους νεκροθάφτες. Το «μήλον» δεν είναι η θεωρία. Αυτή χρησιμοποιείται ως προπέτασμα. Πίσω του οι νεκροθάφτες επιτελούν έναν οργιώδη χορό θανάτου για να μην αποκαλυφθούν οι σχεδιασμοί τους για τη διατήρηση της κυριότητας. Αυτό το οποίο στην πραγματικότητα υπερασπίζονται είναι ένα καταπατημένο οικόπεδο, όπου μονίμως και αποκλειστικώς έχουν κατασκηνώσει. Η θεωρία είναι ο παρείσακτος, ο ανεπιθύμητος επισκέπτης, που διαταράσσει τις ισορροπίες, που αμφισβητεί τις αυθαίρετες νομές και κατανομές, που μιλά με ένα ύφος άγνωστο και απειλητικό. Η θεωρία είναι οι βάρβαροι του Καβάφη, που ήρθαν τελικά και ανέτρεψαν το σκηνικό. Που ήρθαν για να μείνουν. Γι' αυτό βιάστηκαν οι νεκροθάφτες να αναλάβουν έργο.

3.

Η ακμή

Η περίοδος της ακμής είναι, σχηματικά, τα σαράντα χρόνια από το 1960 έως το 2000. Στο διάστημα αυτό αναμοχλεύτηκαν τα πάντα, με άνισα κάποτε αποτελέσματα και οδυνηρές παρενέργειες. Η εμφάνιση ωστόσο της θεωρίας άλλαξε συνολικά το τοπίο και ανάγκασε, ακόμη και τους πολέμιούς της, να αναζητήσουν, στην καλύτερη περίπτωση, ενήμερους τρόπους αντίδρασης. Το καινούργιο βέβαια που έφερνε η θεωρία δεν απέρριπτε το παρελθόν, αντίθετα το τοποθετούσε σε διαφορετική προοπτική και το εξέταζε κάτω από άλλο φως. Τα παλαιά στεγανά ανάμεσα σε λογοτεχνία, φιλοσοφία, κριτική και επιστήμη δεν καταλύθηκαν, ενέδωσαν όμως στις πιέσεις για την αποκατάσταση τακτικής και παραγωγικής συγκοινωνίας ανάμεσά τους.

Ο κύριος συγκερασμός φιλοξένησε την παράδοση της φιλοσοφικής σκέψης για το αισθητικό φαινόμενο μαζί με τη γλωσσολογία του Σοσίρ, τη μαρξιστική κοινωνιολογία, τον ρωσικό φορμαλισμό, την αγγλοσαξονική νέα κριτική, την υφολογία, τον δομισμό, τη σημειωτική, την αποδόμηση, την ψυχανάλυση και πλήθος άλλες θεωρήσεις που συγκρότησαν το πεδίο ενός καινούργιου, διαφορετικού

τρόπου μελέτης και ανάλυσης του κειμένου και, ευρύτερα, του έργου στη συνάφειά του με την κοινωνία και την ιστορία.

Επί της ουσίας όμως η «θεωρία» επέτρεψε την ανάδειξη νέας σκέψης και νέου λόγου. Έθεσε επίσης διαφορετικά ερωτήματα και αναζήτησε απάτητα μονοπάτια κατανόησης. Υπήρξε μια πραγματική «μεταπολίτευση» της σκέψης στο κοινωνικό πεδίο. Μια δραματική αλλαγή «παραδείγματος». Όποια άποψη και αν έχει κανείς για όλα αυτά είναι μια άποψη «μετά τη θεωρία», γιατί έχει πια μπροστά του μια άλλη πραγματικότητα.

Θεμελιώδες στοιχείο της θεωρίας είναι ο «αναστοχασμός», εκείνη η διαδικασία που ξεκινά από τη ριζική απορία: *τι, πώς, γιατί*; Οι προοπτικές πολλές, συχνά με διασταυρώσεις από πηγές όπως η ιστορική συγκυρία, η κοινωνική τάξη, η πολιτική ιδεολογία, η γλωσσική περιπέτεια. Τίποτε δεν έμεινε άθικτο, χωρίς αυτό να σημαίνει, όπως είπαμε, ότι κατέρρευσε το παλιό καθεστώς των πραγμάτων. Μάλλον η κατάληξη ήταν μια δύσκολη συνύπαρξη χωρίς οριστική κατάπαυση πυρός.

Αυτά ωστόσο που κλονίστηκαν συγκλαδοκορμίζα ήταν: η πίστη ότι λέξεις και πράγματα ταυτίζονται, ότι τα κριτήρια ορίζονται από μια αναμφίλεκτη αντικειμενικότητα, ότι το επιστημονικό βλέμμα είναι αθώο, ότι το νόημα είναι προφανές, ότι μορφή και περιεχόμενο συμπίπτουν, ότι η τέχνη και η λογοτεχνία είναι πλήρως αυτόνομα πεδία, ότι αισθητική και πολιτική είναι ασύμβατες έννοιες, ότι το ερώτημα «ποιος αποφασίζει;» δεν έχει σχέση με τη λογοτεχνία και την τέχνη, ότι το λογοτεχνικό κείμενο δεν επηρεάζεται από τον ορίζοντα των προσδοκιών στον κοινωνικό χώρο και από τις μεσολαβητικές προτάσεις των κριτών, ότι ο ορθός λόγος έχει μόνο μία τιμή που ορίζεται από ένα μόνο χρηματιστήριο σκέψης, και άλλα πολλά που δεν είναι του παρόντος.

Από την περίοδο αυτής της ακμής η κληρονομιά είναι πλούσια, ξεχωρίζει όμως το εξής: με τη θεωρία οι πειραματιζόμενοι, όσοι δεν υπήρξαν άχαροι οπαδοί ή επιπόλαιοι διαφημιστές, έμαθαν μια καινούργια γλώσσα, δηλαδή έναν διαφορετικό τρόπο σκέψης και γραφής. Η «θεωρία» είναι συντομογραφία για τις έννοιες «σύστημα», «μέθοδος», «κριτήρια» στις ανθρωπιστικές επιστήμες, με σταθερό κέντρο πάντα το έργο του αναστοχασμού. Για τον ευρύτερο χώρο, είτε αναγνωρίζεται είτε όχι, η θεωρία, ανάγκασε τους νοήμονες να οργανώσουν καλύτερα τα επιχειρήματά τους, ακόμη και την αντίστασή τους. Οι μόνοι που παρέμειναν αγέρωχοι και αμετακίνητοι ήταν (και είναι) οι νεκροθάφτες άνευ ταφής.

4.

Από την προοπτική της τρίτης χιλιετίας

Η θεωρία, παρά την καταδίωξή της από τον εμπεδωμένο κομφορμισμό και παρά τον επίμονο διασυρμό της από οργίλους τιμητές (που την ταύτισαν τότε με το μεταμοντέρνο, τότε με τον κυνικό σχετικισμό, τότε με τον μηδενισμό ή τον σκεπτικισμό, και τότε με οτιδήποτε θεωρούσαν ανεύθυνο και αντικοινωνικό), πέρασε και η ίδια στο στάδιο της κανονικότητας, καθώς η δεύτερη χιλιετία έφτανε στο τέλος της. Μπορεί οι εντάσεις να διατηρήθηκαν και οι αντιπαραθέσεις να συνεχίστηκαν, σε θεσμικό επίπεδο όμως η θεωρία κατέκτησε ισχυρή θέση.

Παράλληλα, άρχισε να ανατέλλει μια νέα εποχή που σημαδεύτηκε από την ψηφιακή επανάσταση στα μέσα επικοινωνίας και από την παγκοσμιοποίηση της οικονομίας. Δύο γεγονότα που ακόμη δεν έχει εκτιμηθεί επαρκώς η σημασία τους για τον άνθρωπο, την επιβίωσή του και τον πολιτισμό του. Στα πρώτα χρόνια της τρίτης χιλιετίας η θεωρία έπρεπε να τοποθετηθεί απέναντι στην αναδυόμενη

πραγματικότητα η οποία, με τη σειρά της, συγκροτούσε τις προϋποθέσεις για τη διαμόρφωση μιας νέας υποκειμενικότητας, δηλαδή μιας νέας έννοιας του «ανθρώπου». Τα πράγματα, τώρα, αλλάζουν με ταχύτητα πρωτόγνωρη στην ιστορία της ανθρωπότητας. Απέναντί της η θεωρία δεν έχει τώρα μόνο τους δεινόσαυρους του εμπειρισμού και τους ιεροφάντες της αλήθειας αλλά και τους ακραίους ιδεολόγους των φύλων, των ταυτοτήτων, του εναλλακτικού προοδευτισμού και της πολιτικής ορθότητας.

Το ενδιαφέρον είναι ότι οι ακραίοι των διαφόρων ορθοδοξιών προέκυψαν από γνωστικά πεδία που καλλιεργήθηκαν, συχνά με εξαιρετική επίδοση, στην ευρύτερη περιοχή της θεωρίας, διεκδικώντας μάλιστα, σε ορισμένες περιπτώσεις, το προνόμιο της διαδοχής. Από μια ιστορική προοπτική αυτή η εξέλιξη δεν είναι κάτι ασυνήθιστο. Στη διάρκεια του χρόνου τα πράγματα αλλάζουν το (και με το) πραγματικό. Γιατί θα έπρεπε να εξανίσταται κανείς όταν η μελέτη και η διδασκαλία της λογοτεχνίας συνδέεται με ζητήματα όπως: οι διακρίσεις φύλου, φυλής, τάξης και θρησκείας, οι κοινωνικές ανισότητες, η κλιματική αλλαγή, η νευροεπιστήμη, η τηλεματική, η βιοτεχνολογία, η ψηφιακή τεχνολογία και άλλα πολλά που συμπορεύονται με τη βαθιά μεταβολή της ανθρώπινης κοινωνίας και του ανθρώπινου περιβάλλοντος;

Θα μπορούσε επίσης κάποιος να ισχυριστεί ότι δεν υπήρξε μετάβαση σε άλλο «παράδειγμα» αλλά δυναμική μετάλλαξη της θεωρίας, εν πολλοίς αναπόφευκτη, σε νέες μορφές σκέψης και λόγου. Θα μπορούσε πράγματι έτσι να είναι τα πράγματα, αν δεν ήταν εξαιρετικά ενισχυμένη η θέση του προγραμματικού δογματισμού ο οποίος στον πυρήνα του συγγενεύει με την πιο καταπιεστική και συντηρητική μορφή αδιάλλακτης πίστης (κάτι γνωρίζουν επ' αυτού οι μετανοήσαντες διαπρύσιοι μαρξιστές). Ο ιδεολογικός φανακισμός που εισδύει στον λόγο αυτού του φανατισμού μπορεί να μην χαρακτηρίζει όλο το πεδίο, ασκεί ωστόσο καταπιεστική επίδραση σε τέτοιο βαθμό που αναγκάζει όσους διαφωνούν είτε να ψιθυρίζουν τις αντιρρήσεις τους διερευνητικά είτε να σιωπούν, υποκύπτοντας σε μια ψυχοφθόρα αυτολογοκρισία.

Η διαφωνία με τους ιδεολόγους σε κατατάσσει αυτόματα στους «εχθρούς», αφού η όψη των πραγμάτων έχει οριστεί μονομερώς και εκ των προτέρων. Η αυτολογοκρισία θα μπορούσε να θεωρηθεί σαν μορφή άμυνας, ωστόσο έχει διαβρωτική λειτουργία που αλλοιώνει την κρίση και βιάζει τον λόγο. Υπάρχει πάντα κάποια δικαιολογία για μην παραδεχτεί κανείς ότι είναι θύμα της, αν δεν την έχει ήδη απωθήσει στα βάραθρα του ασυνείδητου. Αυτή είναι η μεγαλύτερη ήττα για τη θεωρία: να διστάζεις ή να φοβάσαι να μιλήσεις ωσάν η ελευθερία του λόγου να εξαρτάται από την έγκριση των δογματικών κάθε τάσης και απόχρωσης.

Απέναντι στη Σκύλλα των μαχητικών σατραπειών συνεχίζει να υπερασπίζεται την κυριαρχία της η Χάρυβδη των κατεστημένων επικρατειών. Το λάθος είναι να πιστέψει κανείς ότι υπάρχει δίλημμα, ότι πρέπει να διαλέξει ανάμεσα σε δύο δρόμους που δεν αποδέχεται. Στην περίπτωση αυτή η βοήθεια της θεωρίας, όπως την αντιλαμβάνομαι, είναι μεγάλη, γιατί σου μαθαίνει να αρνείσαι τον εκβιασμό του μικρότερου κακού. Αλλιώς, ακόμη και μέσω της θεωρίας, επιστρέφουμε στο μαντρί, όπου καιροφυλακτούν οι τυμβωρύχοι του παρελθόντος και οι γραφειοκράτες του παρόντος.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα εκείνη η εκδοχή της πολιτικής ορθότητας που δρα ως αστυνομία του λόγου, φορώντας το προσωπίο ενός ορκισμένου καλβινισμού εντελώς ξένου προς την αυτοστοχαζόμενη πολιτική συνείδηση. Ο κίνδυνος που αντιμετωπίζει σήμερα η θεωρία και η παράδοσή της είναι η υποταγή της στον ιδεολογικό πουριτανισμό, η πλήρης αποξένωση από τις έννοιες της αμφιβολίας και της απορίας, η πεποίθηση ότι υπάρχει μόνο ένα παιχνίδι στην πόλη και μόνο μια προοπτική να δει κανείς τα πράγματα.

5.

Τα καθ' ημάς

Το ζήτημα στα καθ' ημάς δεν είναι η αντιδικία ανάμεσα σε ανθρώπους που φρονούν αλλοτρόπως για τη λογοτεχνία και την τέχνη. Κάτι τέτοιο είναι θεμιτό, ακόμη και αναγκαίο, για τη ζωτικότητα και τον μετασχηματισμό του χώρου. Το ζήτημα δεν είναι επίσης ότι υπάρχουν ικανοί και φιλόπονοι εργάτες της φιλολογίας και της κριτικής που έχουν επιλέξει να συνεχίσουν την έρευνα με τις παραδοσιακές μεθόδους. Το ζήτημα είναι άλλο και είναι εντυπωσιακό.

Ας το θέσουμε ως ρητορικό ερώτημα: είναι δυνατόν επί πενήντα χρόνια (από το 1970 έως το 2020) να μην συμμετέχεις σε καμιά ουσιαστική συζήτηση για το γνωστικό σου αντικείμενο στο ευρύτερο πλαίσιο της θεωρίας; Είναι δυνατόν να πιστεύεις ότι τίποτε δεν κινείται γιατί εσύ παραμένεις ακίνητος; Είναι δυνατόν, επιστημολογικά και μεθοδολογικά, να υποστηρίζεις ότι όλα έχουν ήδη ειπωθεί και, επομένως, όσα συνέβησαν, στην κατά τα άλλα αγαπητή ευρωπαϊκή σου οικογένεια, όχι μόνο δεν σε αφορούν αλλά είναι άχρηστα και απορριπτέα; Πώς γίνεται η σκόπιμη τυφλότητα της οπισθοδρόμησης να διαφημίζεται ως ακμαία λογισσύνη και ενήμερη κριτική;

Αλλά και αν ακόμη διαλέξει κανείς να τα αποφύγει όλα, δεν είναι λογικό, ή μάλλον απαραίτητο, να επιτρέψει σε όσους έχουν άλλη γνώμη να βρουν χώρο για να υπάρξουν; Θεωρεί αυτονόητο ότι ο χώρος πρέπει να καταλαμβάνεται από σωσίες του εαυτού του αποκλειστικά; Επιπλέον, πώς είναι δυνατόν μια επιστήμη ή μια πειθαρχία ή ένα είδος γραφής να συντηρείται έως σήμερα με θεωρητικά εφόδια που παραπέμπουν στην εποχή του Δημαρά και του Πολίτη, όσο σημαντικοί και αν θεωρούνται αυτοί οι δύο (όπως και άλλοι) για τη νεοελληνική φιλολογία; Με ποια λογική ακόμη και νέοι φιλόλογοι ή κριτικοί, στην πλειονότητά τους, μόλις που τολμούν να ψελλίσουν κάτι, πάντα στη γραμμή να μην ενοχλήσουν, να μην ξεφύγουν από την προδιαγεγραμμένη διαδρομή, να μην ταραξουν τα νερά; Πώς γίνεται η νοητική αδράνεια και η επιφανειακή γνώση να μετατρέπονται από τους *roseur* του χονδροειδούς αντικειμενισμού και του απλοϊκού εμπειρισμού σε τέτοια αυτάρκεια αντίληψης και μακαριότητα άποψης;

Ο λόγος είναι γνωστός: το οικόπεδο είναι κατειλημμένο και αν αμφισβητήσεις τους καταληψίες ή έστω αν κάνεις ενοχλητικές ερωτήσεις, αυτοί έχουν την πείρα, τη γνώση, και τα μέσα να σε αφοπλίσουν ή να σε αποπέμψουν. Η θεωρία επομένως, δηλαδή η θητεία στον αναστοχασμό, στα καθ' ημάς ταυτίζεται με απόπειρα αυτοκτονίας ή (ηπιότερα) με ακατανόητη αφροσύνη.

Το γνωρίζουν αυτό οι λίγοι που δεν ακολούθησαν το ρεύμα και ξεστράτισαν στα μονοπάτια της θεωρίας. Ακούγεται υπό μία έννοια λογικό, με όρους επιβίωσης, και μελαγχολικό, με όρους νεανικής τόλμης, ότι το πεδίο της φιλολογίας και της κριτικής παραμένει καταπατημένο οικόπεδο των ζωντανών-νεκρών και των επιγόνων τους. Εκεί τελούνται τα έργα της επανάληψης. Δεν χρειάζονται εισαγωγές και επιμιξίες. Αρκούν αυτά που υπάρχουν και είναι δικά μας. Άλλωστε είμαστε οι πολλοί. Οι πλάνητες της θεωρίας δεν έχουν θέση ανάμεσά μας.

6.

Η πολιτική

Μια από τις πιο σημαντικές επιδράσεις της θεωρίας είναι η πολιτική έναντι του εαυτού. Το πρώτο πράγμα που θέτει υπό ερώτηση ο στοχαζόμενος άνθρωπος είναι η προσωπική σχέση με αυτό που κάνει. Τι σημαίνει η εκλογή του; Πού στηρίζονται οι αρχές της κρίσης του; Πώς τοποθετείται απέναντι σε ό,τι προϋπήρξε και σε ό,τι έχει απέναντί του; Πώς συνδέεται το ατομικό με το συλλογικό; Τι σημαίνουν όλα αυτά ως σχήμα βίου;

Η πολιτική έναντι του εαυτού συνεπιφέρει αναπόδραστα την πολιτική έναντι του άλλου, δηλαδή έναντι του συνόλου. Το ζήτημα της ερμηνείας ενός κειμένου ή ενός έργου τέχνης μπορεί να διεκπεραιωθεί με πολλούς τρόπους, πάντα όμως θα εκκρεμεί η πολυδύναμη σχέση με αυτό που κάθε φορά, στην ανέλιξη του χρόνου, συγκροτεί την αμεσότητα του πραγματικού. Η θεωρία κάνει την πολιτική αναπόσπαστο στοιχείο του λόγου περί λογοτεχνίας και τέχνης.

Η πολιτική διάσταση δεν είναι συγκυριακή στράτευση της θεωρίας σε ιδέες, αντίθετα συνιστά καθοριστικό συστατικό της. Η έννοια «πολιτική» νοείται στην περίπτωση αυτή με δύο τρόπους: α) αυτό που γίνεται εντός της πόλεως δεν μπορεί να κρίνεται ερήμην της, και β) η πολιτική ιδεολογία, από τη στιγμή που παρεμβαίνει στον λόγο της θεωρίας, καθίσταται αναγκαίο να υποβληθεί στη δοκιμασία του αναστοχαστικού ελέγχου. Η θεωρία δεν ασκεί πολιτική με τον κοινόχρηστο τρόπο, συνιστά η ίδια πολιτική με τους όρους που έχει προκρίνει να απαντήσει στη δημόσια υπόσταση του ατομικού λόγου.

Δεν μπορεί να υπάρξει πολιτική χωρίς αντιπαράθεση. Δεν είναι μόνο θέμα εχθρών ή φίλων. Είναι θέμα να φτάσει κανείς στο σημείο της υπέρβασης, όπου πολιτική σημαίνει τη μέγιστη ανταπόκριση του εαυτού σε αυτό που τον περιβάλλει. Αν αφαιρέσει κανείς τις προσωπικές (πολύ έντονες συνήθως) επενδύσεις στη σχέση με την πολιτική, αυτό που απομένει είναι η απόσταση που παρέχει η θεωρία. Η απόσταση είναι σωτήρια γιατί εμποδίζει τόσο την ταύτιση με το εγώ όσο και την ταύτιση με την ιδεολογική πίστη.

Η θεωρία είναι άσκηση στην απορία και την αμφιβολία που ποτέ δεν τελειώνει. Αυτή είναι η πιο σημαντική συνεισφορά στην πολιτική. Το σκηνικό σήμερα όχι μόνο έχει αποκλείσει την πολιτική από τα δρώμενα της φιλολογίας και της κριτικής, αλλά πλέει στα εγχώρια ύδατα με μια απέραντη ικανοποίηση ότι τίποτε δεν έχει αλλάξει και ότι η πολιτική είναι ένα έρημο νησί που όλοι αποφεύγουν.

Δεν είναι επίσης λίγοι εκείνοι που πιστεύουν ότι μπορεί η αστική τάξη να μην παρήγαγε τους ίδιους τους νεκροθάφτες της, όμως η θεωρία (το βλέμμα δηλαδή του αναστοχασμού που γλίτωσε από τα παλαιά κοράκια) έχει ήδη διασφαλίσει τους δικούς της, αφού τους τρέφει στον κόρφο της.

Κάτι τέτοιο δεν είναι τολμηρή εικασία που μένει να αποδειχθεί αλλά ευσεβής πόθος όσων βαυκαλίζονται με την προοπτική μιας παλινόρθωσης του παλαιού καθεστώτος. Ωστόσο, μπορεί οι νεκροθάφτες να μην τα κατάφεραν τελικά, παραμένει όμως ο κίνδυνος η παράδοση της θεωρίας να σπαταληθεί στον αφρό του ιδεολογικού ακτιβισμού που εκλαμβάνει τις πεποιθήσεις του ως δραστηκή πολιτική.

Μπορεί να είναι όντως έτσι; Αν ισχύει κάτι τέτοιο, η επιστροφή στην ιδεολογημένη τυφλότητα είναι βέβαιη. Χωρίς τη θεωρία, ως απορούσα ενδοσκόπηση και ως σκεπτική επισκόπηση, το εγχείρημα εκπίπτει σε μια πολιτική χωρίς πόλη και πολίτες. Απομένει μόνο ο φλοιός της ιδεολογικής εξιδανίκευσης.

7.

Επί προσωπικού

Η φράση αυτή αποκλείεται από τον θεωρητικό λόγο. Το προσωπικό αν δεν βρει δίοδο προς το συλλογικό είναι άνευ σημασίας. Η λέξη «θεωρία» χρησιμοποιείται ως συντομογραφία μιας σύνθετης και, συχνά, αντιφατικής, κατάστασης στην πολιτισμική και πολιτική πραγματικότητα. Ως καθαρά ατομική εκλογή θα μπορούσε ίσως να αντικατασταθεί με κάποια άλλη λέξη. Η προσωπική επένδυση ωστόσο, ακόμη και αν είναι παρεκκλίνουσα, παραμένει η ίδια.

Θα ήταν επομένως αλόγιστη παράβαση αυτής της αρχής αν απαντούσα σε όσους επιλύουν τα προσωπικά τους αδιέξοδα χρησιμοποιώντας τη «θεωρία» σαν ιδιόκτητο αγαθό. Η πραγματική πολιτική συνείδηση επιβάλλει άλλωστε ορισμένες φορές να φανεί κανείς ότι απομακρύνεται από τη θεωρία για να την επαναφέρει ενισχυμένη στο προσκήνιο.

Απομένει ο λογαριασμός. Αν τον κάνουμε με καθαρή ματιά και απροκατάληπτη κρίση φανερώνει ότι μπορεί οι εποχές να αλλάζουν, μπορεί οι νεκροθάφτες να διαλέγουν άλλους ρόλους, η ανάγκη όμως για αναστοχασμό, δηλαδή για θεώρηση των πραγμάτων μακρόθεν, παραμένει σταθερή. Η θεωρία είναι το όνομα της συγκυρίας που δεν περιορίζεται σε μία μορφή. Κι αυτό σημαίνει ότι η προσωπική εκλογή είναι κρίσιμη. Υπάρχουν πολλές θεωρίες εντός της θεωρίας. Η έρις δεν κάνει διάκριση.

Σημείωση: Το κείμενο γράφτηκε ως απάντηση σε εκτενή επιστολή φίλου που κατέληγε: «Τελικά τι συνέβη στη θεωρία, απεβίωσε ησύχως ή αφομοιώθηκε από το καθεστώς ή εξατμίσθηκε στην αφρίζουσα ιδεολογία μαχητικών μειονοτήτων και, τέλος πάντων, ποια είναι η δική σου τωρινή τοποθέτηση;». Σκέφτηκα ότι είναι προτιμότερο, αντί να του απαντήσω ιδιωτικά, να δημοσιοποιήσω τις σκέψεις μου, για να μη χάνουμε τον λογαριασμό.

Παρεμβάσεις

Η αθεμιτογαμία ANEL-ΣΥΡΙΖΑ

Μανώλης Βασιλάκης (Manolis Vasilakis)

Ο ανεύθυνος Σταθμάρχης Τσίπρας

Athens Review of Books

Δρακογενιάς βλαστοί. Ζντανωφίσκοι

Μανώλης Βασιλάκης (Manolis Vasilakis)

Σύριζα: οι 50 Αποχρώσεις του Λούμπεν

Μανώλης Βασιλάκης (Manolis Vasilakis)

Τα «Στρατόπεδα Εργασίας» του Κωστή Χατζηδάκη

Τις συναλλαγές σας με το athensreviewofbooks.com διασφαλίζει η Τράπεζα Πειραιώς

mastercard. ID Check

VISA

SECURE

THE ATHENS REVIEW OF BOOKS

Δημοχάρους 61
Τ.Κ 11521 Αθήνα

τηλ. 210 7241063 / 6974-384852

e-mail: info@athensreviewofbooks.com
athensreview@gmail.com

[Όροι χρήσης](#)

[Ταυτότητα](#)

2023 © The Athens Review of books. All rights reserved

Κατασκευή ιστοσελίδας

